

Gabių vaikų situacija mokykloje: konfliktinė sąveika su bendraklasiais ir mokytojais ir jos korekcija

Gražina Čiuladienė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė

Analizės ir duomenų apdorojimo skyriaus vedėja

Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra

Didlaukio g. 82, LT-08013 Vilnius

Tel. (8 5) 277 90 23

El. paštas: grazina.ciuladiene@nmva.smm.lt

Lektorė, Mykolo Romerio universiteto Mediacijos katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Tel. (8 5) 271 46 08

Remiantis Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros tyrimų (išorės vertinimo ataskaitos / Mokinių nuomonių apie mokyklos veiklą apklausa) duomenimis apibūdinama gabių vaikų ugdymo situacija bendrojo ugdymo mokykloje. Kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė atskleidžia gabių mokinių sąveikas su klasės draugais ir mokytojais bruožus, išryškina vertintose mokyklose taikomus gabių mokinių atpažinimo ir ugdymo organizavimo ypatumus. Išryškėjusios problemos interpretuojamos poreikio konflikto kontekste. Keliama prielaida, kad tinkamas dėmesys gabių vaikų poreikiams kreipis konfliktą konstruktyvia linkme.

Pagrindiniai žodžiai: išorinis mokyklų veiklos kokybės vertinimas, gabių mokinių ugdymas, poreikių konfliktas

Įvadas

Gabus ir talentingas vaikas turi savybę ar savybių kompleksą – labai gerą bendrųjų ar specialiųjų sugebėjimų išsivystymą (Samsonienė, 2006). Jam reikalingas gabumų penas – atitinkamas (intelektų) darbas, kad atsiskleistų potencialios galimybės, kad būtų pasiekta savirealizacija. Specialiuosius gabių vaikų poreikius atitinkantis ugdymas naudingas ir visuomenei: 1) jis yra tam tikro demokratijos išsivystymo lygio rodiklis, kartu tolesnio demokra-

tijos išlikimo ir vystymosi garantas; 2) jis daro didžiulę teigiamą įtaką kultūros plėtojimo požiūriu vystymuisi ir plėtrai šalyje (Narkevičienė, 2007).

Specialieji poreikiai sukelia vaiko galiomybių ir standartinių ugdymo reikalavimų konfliktą (Narkevičienė, Almonaitienė, Janulionis, Rost 2002; Hallahan, Kauffman, 2003; Samsonienė, 2006 ir kt.). Šį konfliktą galima sušvelninti atsižvelgus į specialiuosius vaikų poreikius, kurių jie turi šalia įprastų poreikių, būdingų visiems vaikams.

Jei gabus vaikas jaus, kad atsižvelgiama į jo poreikius, jis lengviau įgis socialinio solidarumo patirtį, išmoks gerbti kitų žmonių teises ir pripažinti jų poreikius. Priešingu atveju tikėtina ir jo nepagarba kitų žmonių poreikiams bei kitos neigiamos jo poreikio konflikto pasekmės. Juk nepateisinami poreikiai yra vienas iš esminių konfliktiškumo šaltinių: „Pačioje konflikto esmėje glūdi supratimo ir atleidimo poreikiai. Visi nori būti mylimi, gerbiami, pripažinti. Kai pajunta, kad šie poreikiai nėra patenkinami, pyksta ir jaučiasi įžeisti. Ir, kai leidžia šiems jausmams išsikeroti, visada suranda priežasčių konfliktui“ (Edelman, Crain, 1997, p. 24).

Iki šiol pasaulyje nėra vienos gabių mokinių ugdymo sistemos. Kaip nurodo B. Narkevičienė ir kt. (2002), gabių mokinių ugdymo kokybė lemiamą švietimo politikos: vienos šalys (pvz., Didžioji Britanija, Vokietija, Šveicarija, JAV ir kt.) gabių mokinių grupei skiria labai daug dėmesio, kitos (pvz., Skandinavija, Italija, Portugalija ir kt.) nepripažįsta jų kaip išskirtinės grupės. Žinomi du esminiai gabių vaikų ugdymo organizavimo būdai: 1) pasirenkamos gebėjimų lygį atitinkančios ugdymo įstaigos (Izraelyje, Vokietijoje, iš dalies JAV ir kt.); 2) mokomasi kartu su visais pagal individualią, atitinkančią polinkius ir galimybes programą (Švedijoje, Japonijoje, iš dalies JAV ir kt.).

Lietuvoje per nepriklausomybės laikotarpį įvyko nemažai poslinkių gabių vaikų ugdymo srityje: sukurti teisiniai gabių mokinių ugdymo pagrindai¹, pripažinta, kad šie mokiniai turi specialiųjų ugdymosi

poreikių²; intensyvėja mokslinis diskursas apie išskirtinių gebėjimų mokinių edukacinį procesą (Girdzijauskienė, Bakanovienė, Narkevičienė, Šimelionienė, Dukynaitė, Šiaučiukėnienė, Vilkelienė, Grakauskaitė-Karkockienė, Misiūnienė, Grigaitė, Gintilienė, Gudonis, Adamkevičienė). Tačiau darbų, kuriuose būtų tiriama gabių mokinių ugdymo realybė, yra tik keletas (Narkevičienė, Almonaitienė, Janilionis, Rost, 2002; Bakanovienė, 2010; Brandišauskienė, 2011).

Kita vertus, gabių ir talentingų vaikų ugdymas – vienas iš 67 bendrojo ugdymo mokyklos veiklos rodiklių³, vertinamų išorinio vertinimo metu. Kiekvienoje vertintoje mokykloje (2009–2010) išorės vertintojams paskelbus dešimt veiklos sričių, pagal kurių pasiektus rezultatus mokyklos laikytinos stipriomis, rasta, kad gabių ir talentingų vaikų ugdymas kaip mokyklos stiprumo rodiklis įvardytas tik dviejose (2,4 proc.) vertintose mokyklose. Išorinio vertinimo duomenimis, nė vienoje vertintų 85-ių bendrojo ugdymo mokyklų gabių ir talentingų vaikų ugdymas nebuvo įvertintas kaip labai gerai organizuojamas (kryptingai, sistemingai), tik šešiose vertintose mokyklose (7 proc.) jis įvertintas kaip gerai organizuojamas, be mažesniame mokyklų imties dalyje – penkiose mokyklose (6 proc.) – jis organizuojamas nepatenkinamai. Daugiausiai buvo rasta mokyklų (87 proc.), kuriose gabių ir talentingų vaikų ugdymas buvo įvertintas tik kaip patenkinamas.

² Švietimo įstatymas (2011).

³ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. ISAK-587 „Dėl Bendrojo lavinimo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2009 m. kovo 30 d. įsakymo Nr. ISAK-608 redakcija (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 41-1550; 2009, Nr. 40-1517)).

¹ Gabių vaikų ir jaunuolių ugdymo strategija (2005); Gabių vaikų ir jaunimo ugdymo programa (2006); Gabių ir talentingų vaikų ugdymo programa (2009).

Gabių vaikų efektyvaus ugdymo organizavimą apsunkina tai, kad nėra bendro sutarimo dėl gabių vaikų apibrėžimo, taip pat trūksta metodikų, skirtų gabiam vaikui atpažinti. Todėl bendru išorės vertintojų sutarimu gabumas yra suprantamas kaip potencialas, pasireiškiantis iniciatyvumu, aktyvumu, kūrybiškumu, dėmesingumu, atkaklumu ir pan. A. Brandišauskienė (2011) nurodo, kad ši samprata remiasi naująja gabumų paradigma, kur gabumai laikomi psichologiniu tiesiogiai neišmatuojamu konstruktui. Tad apie juos galima spręsti stebint tam tikrą elgesį – gabus vaikas pasižymi tam tikromis savybėmis: motyvacija, interesais, komunikaciniais įgūdžiais, problemų sprendimo gebėjimais, atmintimi, samprotavimu, išvalga, kūrybiškumu, tyrinėjimais ir klausimais, humoru.

Išorės vertintojų vartojama gabių mokinių samprata apima tik lengvai atpažįstamus gabiuosius (sėkminguosius / savarankiškai siekiančius mokslo), bemaž neapima sunkiai atpažįstamųjų (išsiskiriančiųjų / „pogrindinių“ ir pan.). Dar vienas šios sampratos trūkumas – ji nesiejama su intelekto matavimo rezultatais. Būtent intelektiniai gebėjimai – esminis struktūrinis elementas, išskiriamas šiuolaikiniuose gabumų modeliuose, kur intelektinių gebėjimų lygis yra vienas iš svarbiausių kriterijų, pagal kuriuos vaikas gali būti priskiriamas gabiųjų grupei ar atrenkamas mokyti pagal gabiams vaikams skirtas programas (Šimelionienė, 2008). Turint tai omenyje, išorės vertintojų vartojama samprata rodo ne tiek gabiojo mokinio, kiek sugebančio mokinio / „potencialiai gabiojo“ ugdymo vertinimą. Antra vertus, nors išorės vertintojų vartojama samprata yra diskutuotina ir grynintina, išorės vertinimų ataskaitos teikia nemažai informacijos apie veiks-

nius, reikšmingus potencialiems vaiko gabumams realizuoti.

Šiame straipsnyje siekiama remiantis Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros duomenimis *išryškinti konfliktinės situacijos, kurioje atsiduria gabus mokinys bendrojo ugdymo mokykloje, ypatumus*. Šiam tikslui įgyvendinti keliami **uždaviniai**: 1) aptarti gabių mokinių konfliktinės sąveikos su bendraklasiais ir mokytojais bruožus; 2) atskleisti konfliktinės situacijos valdymo ypatumus.

Tyrimo metodologija. Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorinis vertinimas – sudėtinis tyrimas, atliekamas keliais etapais, naudojant įvairius metodus. Pirmas šio proceso etapas – *pasirengimas vertinti*. Šiuo etapu atliekama vertinamos mokyklos mokinių ir jų tėvų nuomonės apie mokyklos veiklą *apklausa raštu*. Besiruošdami vertinti išorės vertintojai ne tik susipažįsta su mokinių ir tėvų nuomonės apie mokyklos veiklą apklausos duomenimis, bet ir *analizuoja* mokyklos pateiktus dokumentus, informaciją apie ją mokyklos tinklalapyje, Nacionalinio egzaminų centro, Švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS) duomenų bazėse ir kt. Antro etapo – *vertinimo mokykloje* – metu išorės vertintojų komanda dirba mokykloje: *stebi* pamokas ir kitą veiklą, *kalbasi* apie ją (pusiau struktūruotas interviu) su įvairiomis mokyklos bendruomenės atstovų grupėmis, *analizuoja* surinktus duomenis. Trečias išorinio vertinimo etapas – *vertinimo apibendrinimas*. Šio etapo metu rengiama išorės vertinimo ataskaita apie mokyklos veiklos kokybę.

Straipsnyje pasitelkiami *išorinio vertinimo ataskaitų ir mokinių apklausos duomenys*. Kiekvienos mokyklos išorinio vertinimo ataskaitos *Pagalba mokiniui* skyriuje

apibūdinamas dėmesys, skiriamas gabiems mokiniams mokykloje. Analizuojant išorės vertintojų parengtų ataskaitų tekstus, kuriuose apibūdinamas konkrečios mokyklos gabių mokinių ugdymas, remtasi *grindžiamosios teorijos strategija*, kaip tyrimo duomenų analizės metodu, padedančiu atskleisti gabių mokinių ugdymo organizavimo ypatumus. Išorės vertintojų pateikti tekstai apie dėmesį, skiriamą gabiems mokiniams mokykloje, analizuoti atlikus atvirą ir ašini kodavimą, aprašant išskirtų kategorijų ir subkategorijų savybes.

Klausimyno, pateikiamo užpildyti mokiniams, respondentų imtis mokykloje varijuoja nuo 30 iki 100 proc. mokyklos mokinių (priklausomai nuo mokinių skaičiaus). Respondentų prašoma pažymėti atsakymą (visiškai sutinku / sutinku / nesutinku / visiškai nesutinku) ties kiekvienu pateikiamu teiginiu, atskleidžiančiu nuomonę apie mokyklos akademinę, socialinę, emocinę ir fizinę aplinką. Straipsnyje aptariami kelių mokinių klausimyne pateiktųjų teiginių vertinimai: *mokytojai daugiau dėmesio skiria geriems mokiniams ir mažiau dirba su silpnais / pamokose mokytojai dažnai duoda skirtingas užduotis gerai besimokantiems ir silpniesiems mokiniams / bendraklasiai šaiposi iš tų, kurie stengiasi gerai mokytis / dažnai klasėje yra taip triukšmaujama, kad sunku susikaupti ir mokytis*. Analizei pasitelkti **statistiniai tyrimo duomenų apdorojimo metodai** – aprašomoji analizė (dažnumai, procentinis rangas, vidurkiai); požymių nepriklausomumo tikrinimas (chi kvadrato kriterijus). Naudotas SPSS (*Statistical Package for Social Science*) programinės versijos 19 variantas.

Tiriamųjų imtis. Straipsnyje pasitelkiami 2009 metais ir 2010 metais atliktų

išorinių vertinimų duomenys. Per dvejus kalendorinius metus išoriniai vertinimai atlikti 36 savivaldybių 85 mokyklose. Vertintų mokyklų pasiskirstymas pagal savivaldybes nėra tolygus: Pakruojo r. savivaldybėje vertinta dauguma (10 iš 15) jos mokyklų (67 proc.), Panevėžio miesto sav. – ketvirtadalis savivaldybės mokyklų (7 iš 28), Raseinių r., Jonavos r. ir Alytaus m. – po apytiksliai penktadalį mokyklų. Dažnai vertinta tik po vieną savivaldybės mokyklą – tokių buvo 19 atvejų.

Pagal vietovės urbanizacijos lygį didžiąją dalį vertintų mokyklų sudarė *miestelio / kaimo* ir *didmiesčio* mokyklos – atitinkamai 36 (42,4 proc.) ir 34 (40 proc.). Tarp vertintų ugdymo įstaigų *miesto* mokyklų buvo apytiksliai dukart mažiau – 15 (17,7 proc.). Pagal tipus didžiausią vertintų mokyklų dalį sudarė *pagrindinės* (33) mokyklos (38,8 proc.), mažesnę ir apylygę dalį – *gimnazijos* (19) ir *vidurinės* (18) mokyklos (atitinkamai 22,4 ir 21,2 proc.), mažiausią – *pradinės* mokyklos ir *mokyklos-darželiai* (13 arba 15,3 proc.). Be to, vertinta viena jaunimo ir viena suaugusiųjų vidurinė mokykla.

Taip pat remiamasi 2010 metų *Mokinių nuomonės* apie mokyklos veiklą apklausos, atliekamos išorės vertintojų vertinamose mokyklose, duomenimis. 2010 metų apklausose dalyvavo 8 395 mokiniai – 50-ties bendrojo ugdymo mokyklų⁴ ugdytiniai.

Bendraklasių konfliktinės sąveikos bruožai

Mokinių tarpusavio santykiai turi įtakos asmens vystymuisi, emocinei jo gerovei,

⁴ *Mokinių nuomonės apie mokyklos veiklą* apklausoje nedalyvauja pradinė mokyklų ir mokyklų-darželių mokiniai.

pasiekimams. Apibūdinant gabių mokinių santykius su bendraklasiais trūksta sutarimo. Viena vertus, yra tyrimų, įrodančių, kad gabūs vaikai neturi problemų bendraudami, yra patenkinti savo santykiais. Antra vertus, yra tyrimų, atskleidžiančių priešingą tendenciją – aukštus gebėjimus turintiems mokiniams dažnai kyla socialinės adaptacijos problemų, jiems tenka spręsti aštrią pasirinkimo dilemą: rinktis bendraamžių grupės palaikymą ar laimėjimus akademinėje sferoje (Clark, 1983; Sękowski, 2000).

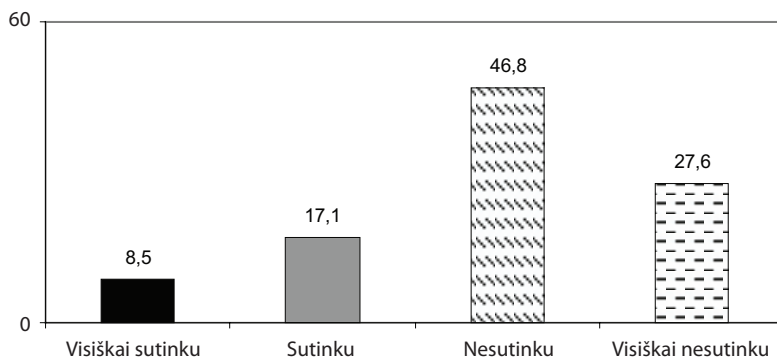
2002 metais atlikto tyrimo „Itin gabių vaikų ugdymo situacijos Lietuvoje analizė“ duomenys atskleidė, kad gabių mokinių santykiai su bendraklasiais nepasižymi pozityvumu – teiginiai „mokykloje itin gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami bendraamžių“ pritarė tik netoli trečdalis (27 proc.) respondentų (atsakymų vidurkis -0,16). Teiginio „mokykloje itin gabūs moksleiviai yra gerbiami ir mėgstami mokytojų“ vertinimų vidurkis buvo kiek aukštesnis (1,29).

Gabių mokinių nepriėmimo tendencija išryškinta ir A. Brandišauskienės (2011) tyrimu, atskleidžiančiu, kad gabūs mokiniai

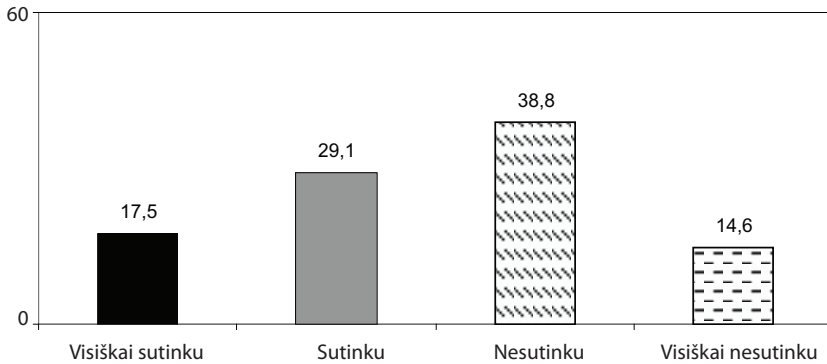
bendraamžių pripažinimo sulaukia dažniau tik dalykinėje srityje, kad jų tarpasmeniniai santykiai labiau pasižymi priešiškuoju, nepagarbos, abejingumo, nepakantumo savybėmis. „Dauguma gabių mokinių mini, kad pagrindinė priežastis, dėl kurios patiria priešiškuoju iš kitų savo bendraklasių, yra išskirtiniai gebėjimai ir geras mokymasis“ (105 p.). Tyreja taip pat rado, kad atstūmimo raiška varijuoja: vieni respondentai kalba apie klasės vienybę, kiti – apie nedidelį susiskaidymą, treči – apie kovą.

Mokinių nuomonės apie mokyklos veiklą apklausos (2010 m.) duomenimis, gabių mokinių ir jų bendraklasių sąveika tebelieka aktuali mokyklų problema. Mokinių pasiteirauta, *ar bendraklasiai šaiposi iš tų, kurie stengiasi gerai mokytis*. Pašaipia agresyvaus elgesio klasifikacijoje laikoma tiesioginės verbalinės žeminamosios agresijos požymiu (Skorny, 1968; Peisert, 2004) (1 pav.).

Apibendrintais duomenimis, ketvirtadalis apklaustųjų (25,6 proc.) teigė, kad bendraklasiai šaiposi iš tų, kurie stengiasi gerai mokytis. Be to, pažvelgus į atskiras mokyklas, matomas didelis skirtumas. Iš 50 tyrime dalyvavusių mokyklų dviejose

1 pav. Tirtų V–XII klasių mokinių skirstinys pagal atsakymą į klausimą apie bendraklasių pašaipas (proc.)

2 pav. Tirtų V–XII klasių mokinių skirstinys pagal atsakymą į klausimą apie bendraklasių trukdymą mokytis (proc.)

vertintose mokyklose kas antras mokinys (49,3 proc. / 55,4 proc.) teigė, kad bendraklasiai šaiposi iš tų, kurie stengiasi gerai mokytis. Tai rodo labai didelį verbalinės žeminamosios agresijos paplitimą. Mažesnis paplitimas – nuo 25 proc. iki 50 proc. respondentų nurodė, kad bendraklasiai šaiposi iš gerai besimokančių – fiksuotas 28 (56 proc.) vertintose mokyklose. Tas mokyklas, kur teiginiui pritarė iki ketvirtadalis jos mokinių, sąlygiškai būtų galima priskirti mažo verbalinės žeminamosios agresijos paplitimo terpėms – tokių mokyklų tarp vertintų buvo 20 (40 proc.).

Tarp teigiančių, kad bendraklasiai šaiposi iš gerai besimokančių, daugiausiai (apytiksliai du penktadaliai) gerai ir vidutiniškai besimokančių, mažiau (dešimtadalis) – labai gerai, mažiausiai (3 proc.) – silpnai besimokančių mokinių. Taigi, kaip rodo duomenys, tik dalis gerai besimokančių mokinių patiria bendraklasių verbalinę žeminamąją agresiją (tiesioginę). Verbalinės žeminamosios agresijos raiška varijuoja taip pat priklausomai nuo mokinių amžiaus – kuo mokiniai vyresni, tuo mažesnė jų dalis liudija pašaipas. Kad bendraklasiai šaiposi iš gerai besimokančiųjų,

teigė apytiksliai trečdalis 5–8 klasių mokinių, ketvirtadalis – 9–10 klasių, mažiau nei penktadalis – 11 klasių ir aštuntadalis (13,1 proc.) – 12 klasės mokinių. Ši tendencija patvirtina, kad mokiniams bręstant gerėja tiek jų mokymosi reikšmės vertinimas, tiek bendravimo įgūdžiai.

Tiriant verbalinės žeminamosios agresijos raišką skirtingų tipų mokyklose, rasta, kad problema aktualiausia pagrindinėse mokyklose: esant tokio pobūdžio sąveiką teigė trečdalis pagrindinėse mokyklose, apytiksliai ketvirtadalis vidurinėse mokyklose ir penktadalis gimnazijoje besimokančių respondentų ($p \leq 0,0001$).

Mokinių apklausos apie mokyklos veiklą metu taip pat klausta, ar *bendraklasiai trukdo mokytis*. Tikslinis trukdymas Z. Skornio agresyvaus elgesio klasifikacijoje laikomas netiesioginės fizinės puolamosios agresijos raiškos požymiu (Skorny, 1968) (2 pav.).

Remiantis apibendrintais duomenimis, netiesioginės fizinės puolamosios agresijos raiška aktualesnė negu tiesioginės verbalinės žeminamosios: apie 47 proc. mokinių pažymėjo, kad mokytis sunku dėl bendraklasių trukdymo. Taip pat pasi-

domėjus, kokia dalis mokinių skirtingose mokyklose pritarė teiginiui apie patiriamą netiesioginę fizinę agresiją, išaiškinta, kad apie mažą netiesioginės fizinės puolamosios agresijos paplitimą (teiginiui pritarė iki 25 proc. mokinių) kalbėtina tik trijose mokyklose iš 50 (6 proc.) mokyklų, apie vidutinį paplitimą – 22 mokyklose (44 proc.), apie didelį paplitimą – 25 mokyklose (50 proc.). Verta pažymėti, kad tose mokyklose, kur daugiausiai mokinių teigė apie pašaipas besimokančiųjų atžvilgiu, daugiausiai mokinių pažymėjo ir trukdymą mokytis. Ir atvirkščiai, tose mokyklose, kuriose mažesnė tikimybė kilti verbaliniams konfliktams, mažesnė ir fizinį konfliktų tikimybė.

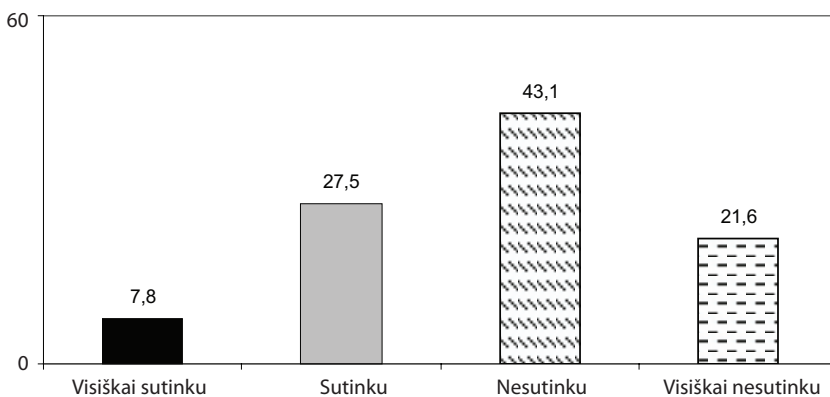
Ir šiuo aspektu yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp skirtingai besimokančių ir skirtingo amžiaus mokinių, taip pat mokinių, besimokančių skirtingo tipo mokyklose ($p \leq 0,0001$). Labiausiai bendraklasiai trukdo mokytis 5–8 klasių mokiniams (teiginiui pritarė apytiksliai 58 proc.), mažiau – 9–10 klasių (apie 44 proc.), mažiausiai – 11–12 klasių mo-

kiniams (apie 29 proc.). Minėtam teiginiui pritarė daugiau silpnai besimokančiųjų (60 proc.) negu labai gerai ir gerai besimokančiųjų (apie 40 proc.). Šiam faktui reikia papildomo dėmesio: vis dėlto lieka nepakankamai aišku, kas, kam ir kodėl dažniau trukdo mokytis. Taip pat reikia pridurti, kad netiesioginės fizinės agresijos raiška būdingesnė pagrindinių mokyklų mokiniams (teiginiui pritarė 56,3 proc.), mažiau būdinga – vidurinių (46,7 proc.), mažiausiai – gimnazijose besimokantiems mokiniams (39,3 proc.).

Konflikcinės sąveikos su mokytojais bruožai

Paprastai gabūs vaikai skiriasi nuo bendramžių platesniais ir gilesniais interesais, turimomis žiniomis, darbo sparta ir pan. – individualių skirtumų diapazonas gali būti ypač platus. Tai iš mokytojo reikalauja nepaprasto gebėjimo diferencijuoti mokymo procesą.

Tačiau mokinių apklausos duomenys rodo, kad pamokose užduotys diferencijuojamos nedažnai (3 pav.).

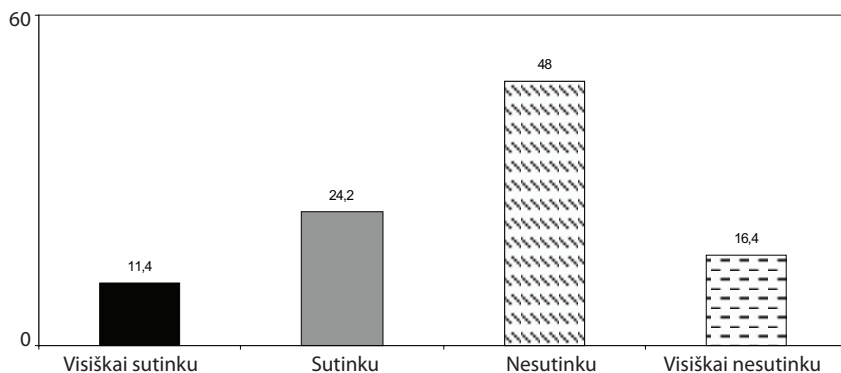

3 pav. Tirtų V–XII klasių mokinių skirstinys pagal atsakymą į klausimą apie užduočių diferencijavimą (proc.)

Apytiksliai du trečdaliai mokinių nepritaria teiginiui, kad mokytojai teikia skirtingas užduotis gerai besimokantiems ir silpniesiems mokiniams. Tarp nepritariančių teiginiui daugiausiai buvo 11–12 klasių mokinių (atitinkamai 80,5 proc. ir 77,3 proc.), labai gerai (68,7 proc.), taip pat gimnazijose (75,8 proc.) besimokančių mokinių. Tik trečdalis respondentų teigė, kad mokytojai silpniesiems ir gerai besimokantiems mo-

kiniams teikia skirtingas užduotis. Tarp pritariančių teiginiui daugiausiai buvo penktos klasės mokinių (50,7 proc.), taip pat silpnai besimokančių (65,6 proc.) bei pagrindinių mokyklų mokinių (49 proc.).

Mokinių nuomonės apie mokyklos veiklą apklausoje pateiktam teiginiui „mokytojai daugiau dėmesio skiria geriems mokiniams ir mažiau dirba su silpnais“ daugelis mokinių taip pat nepritaria (4 pav.).

4 pav. Tirtų V–XII klasių mokinių skirstinys pagal atsakymą į klausimą apie didesnę mokytojų dėmesį geriems mokiniams (proc.)

Maždaug du trečdaliai respondentų nepritarė tam, kad mokytojai geriems mokiniams skiria daugiau dėmesio negu silpniesiems. Nepritarimą pareiškė daugelis mokinių, neatsižvelgiant į tai, kaip jie mokosi, bet daugiausiai taip mano labai gerai (73,2 proc.) ir gerai besimokantys (68,4 proc.) ($p \leq 0,0001$). Tarp nepritariančių daugiausiai buvo penktos (78,6 proc.), šeštos (70,5 proc.) ir dvyliktos klasės (66,3 proc.) mokinių. Nepritarimą labiau reiškė vidurinių mokyklų mokiniai (68,6 proc.) negu gimnazijų ir pagrindinių mokyklų (apytiksliai 63 proc.) ($p \leq 0,0001$).

Šiam teiginiui pritarė tik trečdalis respondentų. Taip manė daugiau silpnai ir patenkinamai besimokančių mokinių

($\approx 46,2$ proc.), taip pat aštuntos klasės mokiniai (43,6 proc.). Nors daugelio mokinių nėra fiksuojamas išskirtinis mokytojų dėmesys geriesiems mokiniams, silpniesiems mokiniams atrodo, kad jis pernelyg akivaizdus.

Išorės vertintojai, apibūdindami per pamokas vertinamą mokytojų pagalbą gabiesiems mokiniams, ugdymo turinio diferencijavimą, taip pat pažymi, kad tik nedaugelyje stebėtų pamokų gabiems mokiniams skiriamos kūrybinės individualios ar sudėtingesnės / papildomos užduotys, kad jie pasitelkiami į pagalbą mokymosi motyvacijos stokojantiems mokiniams, kad remiamasi jų patirtimi. Pavyzdžiui, vienoje ataskaitoje rašoma:

Iš 133 stebėtų pamokų tik 11 pamokų (13,3 proc.) buvo skirtas reikiamas dėmesys gabiesiems mokiniams: gabiesni mokiniai konsultavo silpnesnius, jiems buvo individualizuotos užduotys ir namų darbai pagal gebėjimus, greičiau atliktiems skirtos papildomos užduotys.

Dažniau išorės vertintojai konstatuoja, kad pamokose nesudaromos galimybės gabiesiems mokiniams tobulinti savo gebėjimų, pavyzdžiui, ataskaitose rašoma: *gabių mokinių ugdymas daugelyje stebėtų pamokų yra neveiksmingas ir neperspektyvus, išskyrus 7 pamokas, kuriose užfiksuotas tinkamas diferencijuotas ir rezultatyvus gabių mokinių mokymas ir mokymasis / Gabūs mokiniai dažniausiai dirba kartu su visa klase.*

Net ir tais atvejais, kai darbas su gabiais mokiniams buvo numatytas teminiuose planuose, dėmesio gabiesiems buvo skiriama nepakankamai, pavyzdžiui, ataskaitoje pažymima, <...> *Ir nors mokytojai kruopščiai numato ir fiksuoja dalykų teminiuose planuose darbi su gabiais mokiniams naudojamą papildomą literatūrą, medžiagas, priemones, tačiau stebėtose pamokose tai nebuvo naudojama.*

Taigi, remiantis mokinių nuomonės apklausos ir išorinių vertinimų duomenimis, mokytojai nepakankamai atsižvelgia į gabių mokinių poreikius. Poreikio konflikto kontekste galima kalbėti apie mokytojų regresyvų konfliktišką elgesį gabių mokinių atžvilgiu – „žengimą atgal“ išeinant iš konfliktinės situacijos nepatenkinus mokinių norų, siekių ir pan. Tokiu atveju prognozuotinas atsakomasis mokinio elgesys: agresyvus, egresyvus arba taip pat regresyvus, bet kokiu atveju destruktivus. Šie priežasties ir pasekmės aspektai gali būti įvairūs: mokymo proceso metu gabūs mo-

kiniai nuobodžiauja, patyrę žinių ar mokytojo dėmesio, pagarbos, sąžiningumo stygių, netinkamai reaguoja (nekomentuoja, replikuoja, ginčijasi ir pan.).

Minima tendencija – gabūs mokiniai nėra išskiriami iš klasės – patvirtinama ir A. Brandišauskienės (2011) tyrime. Dauguma jo respondentų (gabių IX–X klasių mokinių) teigė, kad su jais elgiamasi taip pat kaip ir su kitais mokiniams: mokytojai tiek pat jiems padeda, padrašina, skiria dėmesio. Kita vertus, mokslininkės pažymima, kad emocinis santykis su gabiais mokiniams turėtų būti atidesnis, nes „gabūs mokiniai yra jautresni mokytojų darbui“ (ten pat, p. 89).

Konfliktinės situacijos valdymo ypatumai

Remiantis A. Ancupovo ir A. Šipilovo terminija (Анцупов, Шипилов, 2002), trečio asmens intervencija į konflikto procesą siekiant organizuoti jo baigmę vadintina konflikto reguliavimu. Skiriami du prieštaringi mokinių tarpusavio konfliktų reguliavimo vertinimai. Viena vertus, to daryti nepatariama, nes bendraamžių konfliktai vertinami kaip mokymosi ginti savo nuomonę, susitarti būdas. Kita vertus, suaugusiojo asmens intervencija (ypač mokytojo) laikoma tikslinga, nes tuomet gali būti demonstruojami pageidautini ir efektyvesni konflikto sprendimo veiksmai, kurių mokiniai gali net nežinoti (Martiniėnė, 1994).

Kaip pažymi G. Poderienė (2004), volkiečių tyrėjas G. Bekeris (Becker) skiria dvi mokinių tarpusavio konfliktų reguliavimo strategijų grupes – *drausmės* ir *auklėjamosias* strategijas. Drausmės strategijų esmė – konfliktinės sąveikos pašalinimas, auklėjamųjų strategijų – konf-

liktuojančiųjų elgesio pokyčiai. Šalia to, vokiečių tyrėjas N. Haversas kalba ir apie *prevencines* konfliktų reguliavimo strategijas (elgesio taisyklės, pamokų organizavimo pakeitimai, atsižvelgimas į pozityvų mokinių elgesį), *tiesiogines* (individuali pagalba, iškilus bendravimo problemų, neutrali pagalba, sąmoningas ignoravimas, nurodymų išsakymas, spontaniškų reakcijų rodymas, pažymių rašymas ir izoliacija) bei *ilgalaikes* strategijas (trečiųjų asmenų įtraukimas, perkėlimas į kitą klasę).

Nei mokinių nuomonės apklausos, nei išorės vertintojų stebėjimo rezultatai neteikia informacijos apie mokytojų pastangas reguliuoti gabių mokinių ir jų bendraklasių konfliktišką elgesį. Tačiau, turint omenyje, kad paauglių tarpusavio konfliktų pobūdis sietinas ir su mokytojų elgesiu, jų korekcijai siūlytini pedagoginės taktikos pokyčiai (Реш, Коломинский, 1999; Poderienė, 2004). Mokytojas, sumaniai bendraudamas su mokiniais ir formuodamas su jais teigiamus santykius, gali daryti įtaką palankiems ir teigiamiems mokinių tarpusavio santykiams. Kai yra mokinių tarpusavio santykių ryšys su mokytojo sąveikos stiliumi, pabrėžtinai gabiųjų mokinių ir mokytojų bendradarbiavimas.

Tokio bendradarbiavimo galimybės yra įvairialypės. 2002 m. itin gabių vaikų ugdymo situacijos Lietuvoje analizės metu tirti tokie mokytojo veiksmai, rodantys jo ir gabaus vaiko bendradarbiavimą (Narkevičienė ir kt., 2002): mokytojas per pamokas pateikia specialias, sudėtingesnes užduotis; sudaro galimybes bendradarbiauti vedant pamokas ir padėti silpniau besimokantiems; suteikia galimybę tenkinti ypatingus interesus, netrukdam kitiems mokiniams; pasiūlo atskiras užduotis namų darbams; rengia mokinių olimpiadoms,

konkursams ir pan.; moko papildomai po pamokų; leidžia nelankyti kai kurių pamokų (nes dėstoma medžiaga jiems jau žinoma); leidžia dalį savaitės darbų atlikti ne mokykloje, o namuose, bibliotekoje.

Ir 2002 m. tyrimo, ir išorės vertinimų metu fiksuota ta pati populiariausia bendradarbiavimo forma – rengiamasis olimpiadoms ir konkursams. Tik išorės vertintojų dar pažymima, kad pasirengimas dažniau vyksta po pamokų, o mokytojams už papildomą darbą nemokama. Valandos sistemingsoms konsultacijoms buvo skirtos tik keliose vertintose mokyklose. O kitos minėtos diferencijavimo galimybės, remiantis abiejų tyrimų duomenimis, buvo ir tebelieka nepakankamai išnaudojamos.

Skiriamas konflikto sprendimas ne tik asmenybės, bet ir *organizacijos* lygmeniu. Siekiant atskirti institucinį lygmenį nuo asmenybinio, tikslinga vartoti ne sprendimo, o *valdymo* sąvoką. Pasak A. Sakalo (1998), kiekvienai valdymo situacijai būdingi konflikto šaltiniai – prielaida konfliktams kilti, jei reaguojant į situaciją konfliktas neįvyksta, grįžtama į pradžios poziciją – *valdymo situaciją*, jei konfliktas įvyksta, tai valdant konfliktą atsiranda vienokių ar kitokių padarinių, todėl reikia grįžti į valdymo situaciją. Tad tikslinis gabių mokinių ugdymo organizavimas mokykloje laikytinas ir konfliktų valdymo priemone.

Gabių mokinių ugdymą nagrinėjantys mokslininkai tam tikrus požiūrius į diferenciacijos dedamąsias sujungia į konkrečius modelius ir pasiūlo juos kaip gabių mokinių ugdymo pagrindus. Tokio ugdymo procesui būdingas daugiaaspektiškumas, priklausantis nuo gabumų sampratos ir ugdymo tikslų. B. Narkevičienė (2007) sudarytą Gabių vaikų ugdymo instituciniu lygmeniu modelį apibūdina taip: „Institu-

cija, apsisprendusi gabių vaikų ugdymui skirti atskirą dėmesį, turi formuluoti savo veikloje aiškų tikslą, susitarti, kokį ugdytinį laikys gabiu vaiku, t. y. naudotis tam tikru gabaus vaiko apibrėžimu ir jo identifikacijos kriterijais ir būdais, numatyti reikalavimus mokytojui, ugdymo turiniui ir mokymo metodams“ (p. 99).

Išorinių vertinimų duomenys apie gabių mokinių ugdymo organizavimą leido išskirti trejopą ugdymo realybės „patirtį“. Vienose mokyklose neorganizuojamas joks tikslinis gabių mokinių ugdymas (9 mokyklos), kitose – toks ugdymo modelis *kuriamas* (11 mokyklų), dar kitose – jau yra sukurtas ir taikomas. Pastarajai grupei priskirtinos vertintos mokyklos, kuriose gabių mokinių ugdymas apibūdinamas kaip *prioritetinė sritis*, apibrėžtas mokyklos *strateginiame uždavinyje* (4 mokyklos). Šiose mokyklose taip pat apibrėžiama, *kas jose rūpinasi* pagalba gabiesiems mokiniams: *specialiųjų poreikių ir darbo su gabiais mokiniams grupė* (1 mokykla) / *specialiojo ugdymo komisija* (3 mokyklos). Tikslinis gabių mokinių ugdymo organizavimas apima ir mokyklos bendruomenės bendrąjį tarimąsi dėl gabaus mokinio sampratos ir gabių mokinių identifikacijos pastangas. Remiantis išorinio vertinimo ataskaitų *content* analizės duomenimis, gabūs ir talentingi mokiniai buvo *identifikuoti* keturiose mokyklose (iš 85 vertintų). Pateikiami skaičiai rodo labai skirtingą patirtį: vienoje mokykloje teigta, kad gabūs mokiniai sudaro apytiksliai penktadalį jos mokinių, kitoje – dešimtadalį, trečioje – 3 procentus, ketvirtoje – 1 procentą.

Dažniau, kaip rodo duomenys, gabiais ir talentingais laikomi tie mokiniai, kurie pasižymi geresniais akademiniais pasiekimais arba akivaizdesniais meniniais, spor-

tiniais gabumais (savo gebėjimais lenkia bendraamžius), pavyzdžiui, ataskaitose rašoma: *gabiaisiais mokiniai įvardijami atsižvelgiant į jų pasiekimus / didesnis dėmesys kreipiamas į gabius šokiams, muzikai bei dailei mokinius / mokykla džiaugiasi meninių, sportinių ir dalykinių gabumų turinčiais mokiniais*. Minėtinas ir atvejis, kai kriterijumi buvo mokinių savybės ir gebėjimai: *Mokykla tik šiais mokslo metais pradėjo daugiau dėmesio skirti šiai sričiai ir susitarė, kas mokyklos kontekste yra gabus mokinys <...> tai mokiniai, kurių aukšta mokymosi motyvacija, gera atmintis, jie aktyvūs pamokoje*.

Siekiant atpažinti gabius mokinius, mokyklose organizuoti renginiai:

- olimpiadų diena: *kasmet, lapkričio mėnesio pabaigoje, organizuojama olimpiadų diena, kurioje dalyvauja visi mokiniai. Kiekvienas mokinys gali dalyvauti dviejų dalykų olimpiadose pasirinktinai. Olimpiados rezultatai leidžia nustatyti gabius mokinius ir planuoti kryptingą gabumų vystymą*.
- gabijų paieškos savaitė: *Mokykloje vyksta gabijų paieškos savaitė, kurioje renkamas gudriausias matematikas, lietuvių kalbos žinovas, gražiausiai deklamuojantis, dailiausiai rašantis mokinys. Tai leidžia nustatyti gabius mokinius ir planuoti kryptingą gabumų vystymą*;
- vidiniai (mokykliniai) egzaminai: *pirimų ir trečių klasių mokiniai laiko du pasirinktus vidinius egzaminus arba vieną vidinį egzaminą ir gina vieną kūrybinį-projekcinį darbą*;
- projektinis darbas: *II ir III klasių mokinių gebėjimams išryškinti inicijuojami metiniai projektai, kurie pristatomi gimnazijos metinių projektų konferencijoje*;

- mokytojų nuomonės tyrimas: *buvo atliktas tyrimas „Kiek gabių mokinių yra mokykloje?“*. Tyrimo duomenys pristatyti tėvams;
- mokinių nuomonės tyrimas: <...> tyrimas „Gabių vaikų ugdymas“. Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip suprantama sąvoka „gabūs mokiniai“, kokie jų poreikiai, kokių darbo formų jie pageidautų.

Išorės vertintojų nurodyta, kad aštuoniolose mokyklose teigta, jog jose įgyvendinama *gabių mokinių ugdymo programa (veiklos planas / modelis / sistema)*. Remiantis duomenimis, vienoje vertintoje mokykloje ji ilgalaikė (*Gabių mokinių ugdymo veiklos planas 2007–2012 m.*), dar vienoje mokykloje – trumpalaikė (*Gabiųjų mokinių 2010 metų veiklos ugdymo programa*), vienur – detali ir konkreči (*Gabių gimnazistų olimpiadų ir konkursų organizavimo programa*), kitur – permalyg apibendrinta, galbūt deklaratyvi (*Sudarytas gabių mokinių ugdymo planas*. <...> *Mokyklai būtų naudingiau parengti gabesnių mokinių ugdymo konkretesnę planą ir sistemingai jį įgyvendinti*. <...> *Mokyklos veiklos programoje yra numatyta gabių mokinių ugdymo programa, tačiau veiklos nėra veiksmingos arba nepradėtos vykdyti*).

Pažymint administracijos pastangas, minėtinas *ugdymo plano įvairių galimybių išnaudojimas*: gabiems mokiniams mokytis siūlomi įvairūs moduliai, sudaromos mobilios grupės, skiriamos papildomos valandos pamokoms, konsultacijoms (pavyzdžiui, iš mokyklos nuožiūra skirstomų valandų yra skirtos 5 valandos mokomųjų dalykų konsultacijoms). Tačiau kalbant apie konsultacijas pasakytina, kad sistemingai ir planuotai jos vedamos tik keliose mokyklose. Dažnesnė patirtis – fragmentiškos

konsultacijos, vedamos prieš olimpiadas ir konkursus. Taip pat fiksuota patirtis, kai tenkinant gabių mokinių poreikius, mokiniai skirstomi į *srautus pagal gebėjimus* (3 mokyklos), pavyzdžiui, *tenkinant gabių mokinių poreikius 8, 11, 12 klasių mokiniai visus dalykus mokosi srautais pagal gebėjimus ir motyvaciją / 9, 10 klasių mokiniai mokosi srautais lietuvių kalbos, matematikos, anglų kalbos ir istorijos*.

Daug dėmesio mokyklose skiriama nepamokinei veiklai, kur gabūs mokiniai gali realizuoti savo poreikius. Ataskaitose fiksuota dešimt tokių gabumus lavinančių veiklos formų: neformaliojo ugdymo užsiėmimai (40 mokyklų); olimpiados, konkursai, varžybos, viktorinos (34 mokyklos); projektai (23 mokyklos); renginiai (19 mokyklų) (gabūs mokiniai ne tik juose dalyvauja, bet ir organizuoja bei veda juos); mokyklos savivalda (13 mokyklų); mokslinės konferencijos (3 mokyklos); „Žiniukų“ klubas (viena mokykla); konsultacinis centras (viena mokykla); vasaros poilsio stovykla (viena mokykla).

Pažymint iniciatyvas ir pastangas gerinti socialines ir edukacines gabių mokinių ugdymosi sąlygas, minėtinas ir *pagalbos mokytojams* organizavimas, pavyzdžiui,

- mokytojams organizuojami / jie yra deleguojami į teminius seminarus (apie gabius mokinius, ugdymo turinio diferencijavimą ir individualizavimą ir pan.) (6 mokyklos);
- buriamasi į darbo su gabiais mokiniais grupę (2 mokyklos);
- organizuojama gerosios patirties sklaida (1 mokykla).

Mokyklų išorinio vertinimo ataskaitose dažnai minimi gabių ir talentingų mokinių *skatinimo būdai*, iš kurių dažniausiai pasitaiko šie: įteikiamas pagyrimo / padėkos

raštas (17 mokyklų); mokinys yra kviečiamas į nemokamą išvyką / edukacinę kelionę (17 mokyklų); organizuojamos išskilmės gabiems mokiniams pagerbti (4 mokyklos); įteikiamas suvenyras (4 mokyklos); įteikiama premija (1 mokykla); stende įdedamos gabių mokinių nuotraukos (4 mokyklos); suteikiamas titulas, pavyzdžiui, *garbės gimnazistas* (1 mokykla); gabūs mokiniai įrašomi į garbės knygą (1 mokykla); viešinama informacija apie gabių mokinių pasiekimus (4 mokyklos). Mokyklos gabių ir talentingų mokinių skatinimo aspektu labai skiriasi: vienos tik teikia padėkos raštus, o kitos yra sukūrusios kompleksines skatinimo sistemas – naudoja įvairius skatinimo būdus, pavyzdžiui, *kiekvienais metais mokykloje vyksta Mokslukų šventė, gabūs mokiniai vežami į ekskursijas, apdovanojami padėkos raštais, knygomis. Informacija apie jų pasiekimus viešinama vietinėje spaudoje, mokyklos interneto svetainėje, mokykloje.*

Galiausiai paminėtinas itin retai fiksuotos *įsivertinimo* pastangos, kai organizuojamas tikslinis pamokų stebėjimas, nuolat kaupiama informacija apie moksleivių pažangumo rezultatus, analizuojami pokyčiai (1 mokykla).

Ugdymo realybėje fiksuoti konkretūs veiksmai tik iš dalies sutapo su institucinio lygmens gabių mokinių ugdymo modelio elementais, išskirtais tyrėjų (Narkevičienė ir kt., 2002). Sutapę elementai: 1) yra asmuo, atsakingas už itin gabių mokinių ugdymą; 2) yra atskiros programos itin gabiems mokiniams; 3) jie mokomi specialiose klasėse įprastinėje mokykloje; 4) rengiami dalykiniai konkursai / olimpiados; 4) mokytojai ruošiami darbui su itin gabiais mokiniams; 5) tėvai informuojami apie ugdymo galimybes; 6) itin gabūs mo-

kiniai yra gerbiami mokytojų. Išorinio vertinimo ataskaitose neminėta patirtis: itin gabūs mokiniai „peršoka“ klases / kursas jiems „suspaudžiamas“ / tam tikrus dalykus jie mokosi aukštesnėje klasėje / viena savaitės dieną skiria ne pamokoms, o savo intelektualinių gebėjimų ugdymui atskiroje domėjimosi srityje / mokykloje jie turi visas galimybes išspręsti jiems kylančias problemas / mokytojai skatinami dirbti su itin gabiais mokiniams. Taip pat išryškėjo, kad daugeliui vertintų mokyklų nebūdinga sisteminga ir susieta veiksmų sistema, gabių mokinių ugdymas yra dažniau fragmentiškas.

Išvados

Mokinių apklausos duomenimis, konfliktinių bendraklasių santykių dalyviais tampa motyvuoti mokyti mokiniai, patiriantys bendraklasių pašaipas dėl savo pastangų (jas liudija ketvirtadalis respondentų). Mokyklose aktuali trukdymo mokyti problema (ją pažymi bemaž kas antras respondentas). Kita vertus, remiantis duomenimis, agresija kreipiamą ne į visus gerai besimokančius, o tik į dalį jų.

Daugelio apklaustų mokinių (64,4 proc.) teigimu, mokytojai neskiria daugiau dėmesio geriems mokiniams, gerai besimokantieji ir silpni mokiniai atlieka tas pačias užduotis. Toks mokytojų elgesys gali lemti gabių mokinių poreikių konfliktus, nes gali būti frustruojamas jiems aktualesnis žinių, mokytojų dėmesio poreikis.

Nors Lietuvos konceptualiuose švietimo dokumentuose įtvirtinta nuostata, kad kiekvienam vaikui turi būti sudarytos sąlygos ugdytis pagal jo gebėjimus, daugelyje vertintų mokyklų stokojama tikslingo ir sistemingo gabių mokinių ugdymo organizavimo patirties. Rūpinimasis gabiais mo-

kiniais instituciniu lygmeniu dažniau būna ne sisteminio, o fragmentiško pobūdžio. Kita vertus, būtent tikslinis gabių mokinių

ugdymo organizavimas turi įtakos gabių mokinių poreikių konfliktų prevencijai ir sprendimui.

LITERATŪRA

2009–2010 metais vertintų mokyklų išorinio vertinimo ataskaitos. Vilnius: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra.

Brandišauskienė A. Gabių mokinių identifikavimo problemos. *Acta paedagogica Vilnensia*. 2007, Nr. 19, p. 42–50.

Brandišauskienė A. (2011). *Gabių gimnazijos mokinių santykiai ir jų tobulinimo edukacinės prielaidos*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

Edelman J., Crain M. (1997). *Derybų kelias: Kaip išvengti konfliktų ir juos spręsti darbe ir kasdieniniame gyvenime*. Vilnius: Margi raštai.

Gabus vaikas ir mokykla: geroji patirtis. Tarpautinės konferencijos „Itin gabūs vaikai: iššūkiai ir galimybės“, 2007 m. spalio 2–5 d., Kaunas, pranešėjų ir mokytojų straipsnių rinkinys. Kaunas: Technologija, 2007.

Grakauskaitė-Karkockienė D. (2006). *Kur dingsta kodėlčiukai? Kūrybiškumo ugdymo pagrindai*. Vilnius: Logotipas.

Hallahan D. P., Kauffman J. M. (2003). Gabumai. *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera, p. 450–495.

Kaip atpažinti vaiko gabumus? Metodinės rekomendacijos pedagogams, švietimo pagalbos specialistams ir tėvams. Parengė Aida Šimelionienė. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2008.

Martinėnienė R. Vaikų konfliktai. *Mokykla*, 1994, Nr. 9, p. 10–11.

Mokinių nuomonės apie mokyklos veiklą apklausos duomenys (2010). Vilnius: Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra.

Narkevičienė B. (2007). *Gabūs vaikai: iššūkiai ir galimybės*. Kaunas: Technologija.

Narkevičienė B., Almonaitienė J., Janulionis V. (2002). Itin gabių vaikų ugdymo situacijos Lietuvoje analizė. Tiriamojo darbo ataskaita. Vilnius–Kaunas: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Kauno technologijos universitetas. Prieiga internete: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/ldalis_gabiu.doc

Peisert M. (2004). *Formy i funkcje agresji werbalnej. Próba typologii*. Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu wrocławskiego.

Poderienė G. (2004). *Mokymo aplinkos įtaka mokinių adaptacijai penktoje klasėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija. Klaipėda.

Sakalas A. (1998). *Personalo vadyba*. Vilnius: Margi raštai.

Samsonienė L. (2006). *Specialiujų poreikių vaikai ir jų socialinė integracija*. Vilnius: VU leidykla.

Sękowski A. E. (2000). *Osiągnięcia uczniów zdolnych*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniw. Lubelskiego.

Skorny Z. (1968). *Psychologiczna analiza agresywnego zachowania*. Warszawa.

Анцупов А. Я., Шипилов А. И. (2002). *Конфликтология*. Москва: Юнити.

Реан А. А., Коломинский Я. Л. (2000). Социальная педагогическая психология : учебное пособие для студентов и аспирантов психологических факультетов, а также слушателей курсов психологических дисциплин на гуманитарных факультетах вузов. Санкт-Петербург : Питер.

GIFTED LEARNERS' UPBRINGING AT COMPREHENSIVE SCHOOL: CONFLICTING ACTIONS AND THEIR MANAGEMENT

Gražina Čiuladienė

S u m m a r y

Based on a survey of National Agency for School Evaluation, the peculiarities of gifted learners' upbringing are described. The type of the problems is determined by the conflict of needs. The article seeks 1) to bring out the features illustrating the conflicting interaction between gifted learners and their classmates as well as teachers; 2) to reveal the potential of the needs' conflict management at school. The investigation embraced 8395 pupils aged 11 to 19 years (5th–12th grades) from Lithuanian basic, secondary schools and gymnasia. Data based on the content analysis of the External School Evaluation Report were also used.

According to data analysis, the interaction between gifted learners and their classmates sometimes becomes conflicting: about 26 percent of pupils claimed that there was sneering at good learners; 47 percent of respondents claimed that they were disturbed to learn during some lessons. These ag-

gressive treatments were more common for younger pupils and those from basic schools.

It has also been established that sometimes there is a conflicting interaction between gifted pupils and teachers, because the teachers don't pay special attention to gifted pupils. About 35 percent of pupils said the teachers differentiated exercises for pupils of different abilities and paid more attention to gifted pupils.

There were only a few schools among those 85 investigated, which had a school policy for their gifted learners. At these schools, there is a complex system consisting of defining the giftedness, identifying the gifted learners and supporting them. An effective school policy as regards able learners can manage conflicts between gifted learners and their classmates and teachers.

Key words: survey of National Agency for School Evaluation, gifted learners, conflicting behaviour, aggressive treatment

Įteikta: 2011 12 20

Priimta 2012 02 23